

Príklady systému hodnotenia v Základnej škole pre žiakov s intelektovým nadaním CENADA a Gymnázia pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním CENADA

V školách vzdelávame žiakov s intelektovým nadaním, ktorých vývin (vzhľadom na akcelerovaný intelektový vývin) býva asynchronický (nerovnomerný; ostatné zložky, napr. emocionálna, sociálna nie sú v súlade s intelektovým vývinom), a s tým súvisia aj možné riziká alebo špecifiká vo vývine. K najzávažnejším patrí dysfunkčný perfekcionizmus, čo je stav, keď žiak ľpie na obraze perfektnosti, spojenej s intelektovými výkonmi, ktoré si spája s vlastnou seba-hodnotou. Dysfunkčný perfekcionista každý neúspech alebo chybu vníma ako ohrozenie vlastnej seba-hodnoty. Preto, ak si nie je istý svojím výkonom, ani úlohu nezačne riešiť, odmieta aktivity, ktoré vníma ako ohrozenie. Chýbajú mu skúsenosti v prekonávaní prekážok, má problém vyvinúť snahu, usilovnosť. Napriek vysokému kognitívnemu potenciálu môže mať problém zvládnuť základné školské činnosti s ďalším negatívnym dosahom do budúceho fungovania.

V osobnostnej oblasti potrebujú žiaci s nadaním získavať skúsenosti s vynaložením snahy, s prácou s chybou a prekonávaním prekážok. Podmienkou na rozvoj týchto zručností je neohrozujúce, bezpečné učebné prostredie, v ktorom žiak nie je ohrozovaný hodnotením, tlakom na výkon, konkurenciou. Bezpečné učebné prostredie je tiež základnou podmienkou pre podporu vnútornej motivácie žiakov. Súčasťou bezpečného učebného prostredia je kooperácia, nehodnotenie, rešpektujúci prístup a nenásilná komunikácia (non-violent communication). Vytváranie rôznych foriem hodnotiacich materiálov (sebahodnotenie a pod.) v nehodnotiacom systéme nahrádza vytváranie efektívnych procesov učenia sa jednotlivých žiakov a skupín žiakov, tzn. upustenie od hodnotenia vytvára priestor na rozvíjanie ich učenia sa.

V našich príkladoch popisujeme priebeh overovania vedomostí a zručností, priebeh spätných väzieb a proces absolvovania predmetu.

Overovanie osvojenia si vedomostí a zručností

Cieľom overenia vedomostí a zručností je zistiť, stanovíť si, čo a ako žiak z osvojovaného učiva už ovláda. Ak neovláda, tak napláňovať aktivity na následné učenie sa, pričom zodpovednosť za rozvoj sa postupne presúva na žiaka. V rámci overenia učiteľ žiakom predloží úlohy alebo otázky, ktoré samostatne vypracujú. Následne, aj vzhľadom na charakter úlohy, nasleduje niektorý z postupov:

- úlohy žiaci spoločne vyriešia (napr. žiaci diktujú postup, učiteľ zapisuje postup na tabuľu);
- žiaci si navzájom porovnajú svoje riešenia, v skupinách, v dvojiciach, prípadne si ich upravia;
- riešenia si porovnajú skupiny navzájom a riešenie sa napíše na tabuľu (podobne ako v prvom prípade);
- učiteľ správne riešenie zobrazí na tabuľu;
- žiaci *správn*e riešenia nájdu v učebnici alebo v inom informačnom zdroji (napr. im učiteľ rozdá listy s riešeniami, výsledkami).

V rámci tohto procesu žiaci konfrontujú svoje riešenia so *správnymi* riešeniami, napr. si vyznačia časť, ktorú vyhodnotili nesprávne, alebo vyriešili nesprávne, alebo si označia časti, ktoré vypracovali správne (*odfajknú si*).

Takto žiak získa informáciu o tom, čo už má osvojené a čo je ešte v procese osvojovania.

Učiteľ žiakov osloví, aby si prešli svoje riešenia a vyhodnotili si, či potrebujú ešte danú oblasť precvičiť alebo upevniť alebo si ešte potrebujú prejsť základy alebo či sa v danom učive posunú ďalej a budú riešiť náročnejšie (rozširujúce) úlohy. Žiaci zväžia ďalší postup a prekonzultujú ho s vyučujúcim. Následné aktivity sú diferencované podľa toho, ako si žiaci nastavili ďalší rozvoj, napr. na ďalšiu hodinu učiteľ pripraví tri rôzne sady úloh (precvičovacie, rozširujúce, osvojovacie). V prípade potreby vyučujúci navrhne odporúčané úlohy na domáce samoštúdium. Cieľom overenia teda nie je stanovenie stupňa osvojenia zručností alebo vedomostí, ale poznanie a uvedomenie si vlastného rozvoja, získanie informácie o tom, čo už mám osvojené a čo nie a na základe toho nastavenie ďalších procesov.

V rámci tohto procesu:

- sa zodpovednosť za učenie presúva od inštitúcie (učiťeľa) smerom k samotným žiakom;
- žiaci nemajú strach z odhalenia chyby, nevedomosti, pretože nie je prítomné hodnotenie, naopak, sami chyby vyhľadávajú s cieľom ďalšieho rozvoja;
- sa žiaci učia, že chyba je prostriedkom ďalšieho rozvoja;
- nie je potrebná známka alebo iná forma hodnotenia na to, aby žiaci zistili, v čom sa majú ďalej rozvíjať, čo si precvičiť alebo upevniť.

Takúto formu overovania realizujeme postupne od najnižších ročníkov základnej školy. Žiakov pripravujeme na sebaopoznávanie a stanovenie si vlastného rozvoja. Súčasťou tohto procesu je práca s chybou, riešenia pokusom a omylom, kladenie si učebných (nie výkonových) cieľov (zdroj: Carol Dweck: Self-theories).

Plánované spätné väzby

Plánované spätné väzby realizujeme najmä v nižších ročníkoch gymnázia a v štvrtom/piatom ročníku základnej školy. Cieľom je učiť sa sebareflexii, sebaopoznaniu a plánovaniu ďalšieho rozvoja, poznávanie vlastných potrieb v procese učenia a hľadanie stratégií pre ich napĺňanie. V piatom ročníku organizujeme spätné väzby trikrát ročne. Počas jedného popoludnia sú k dispozícii vyučujúci jednotlivých predmetov, u ktorých sa striedajú žiaci spolu s rodičmi. Úlohou rodiča je sprevádzanie dieťaťa, nejde o konzultáciu s rodičom, spätná väzba prebieha medzi žiakom a učiteľom. V príme postupujeme podobne ako v piatom ročníku, ale prítomnosť rodiča nie je *povinná*; prítomnosť rodiča si však môže vyžiadať vyučujúci, žiak, alebo samotný rodič.

- ✓ **Spätné väzby s prítomnosťou rodiča** sa realizujú po vyučovaní v určenom termíne, podobne ako v piatom ročníku.
- ✓ **Spätné väzby bez rodiča** (v príme a vo vyšších ročníkoch) si dohodne žiak a učiteľ v konkrétnom termíne alebo počas vyučovacej hodiny daného predmetu. Priestor pre spätnú väzbu sa vytvára aj na komunitných (triednických) hodinách.
- ✓ **Spätné väzby podľa potreby** sa realizujú v ďalších ročníkoch na podnet vyučujúceho alebo samotného žiaka. Žiaci už majú rozvinutú sebareflexiu a vedia vypovedať svoje potreby a požiadať o spätnú väzbu alebo konzultáciu s vyučujúcim.

Spätné väzby sa realizujú formou rozhovoru žiak – učiteľ. Základom je žiakovo rozprávanie o tom, ako sa mu doteraz v rámci daného predmetu darilo, ako sa cíti na hodinách, ako sa mu

darí osvojovať si vedomosti, čo mu pomáha, v čom vidí prekážky, čo mu nefunguje na hodinách, s čím má ťažkosti a naopak, čo mu dobre funguje.

Zväčša, najmä u mladších žiakov, kladie učiteľ otázky, napr.:

- čo sa ti páči na hodinách, čo sa ti nepáči, čo ťa najviac zaujalo, čo bolo ťažké alebo ľahké;
- aký máš vzťah k danému predmetu;
- čo ti na hodine pomáha, čo ti na hodinách prekáža;
- čo by si na hodinách zmenil;
- v čom by si potreboval pomôcť alebo poradiť....

Žiaci (aj vyučujúci) si zapisujú návrhy a odporúčania a pri ďalšej spätnej väzbe sa k nim vrátia a zanalyzujú efektívnosť navrhnutých odporúčaní. Základom pre to, aby spätné väzby boli skutočne pomáhajúce, je **rozvoj otvorenej komunikácie**, v rámci ktorej žiak rozlišuje svoje potreby a dokáže požiadať vyučujúceho o spätnú väzbu v hľadanií stratégií pre naplnenie týchto potrieb v rámci procesu učenia. Zároveň je to aj **bezpečné vzdelávacieho prostredie**, v ktorom žiak nie je ohrozovaný hodnotením, sankciami a konkurenciou.

Príklad spätnej väzby

Žiak: *Majo, žiak sekundy. Na spätnej väzbe je prítomná aj matka žiaka.*

Učiteľka (U): *Majo, my sa spolu vidíme na matematike a etickej výchove, budeme sa teraz venovať matematike. Pozrieme sa na to, ako sa ti za posledné tri mesiace darilo, čo si sa nové dozvedel, čo ti pomáha a čo by si potreboval zmeniť.*

Majo (M): *Nooo, neviem zlomky. Stále neviem tie zlomky, kedy čo s nimi mám robiť.*

U: *Čo si myslíš, že je príčinou toho?*

M: *Lebo som rozjašený.*

U: *Skús popísať, ako vyzerá tvoja rozjašenosť.*

M: *Napadne mi niečo vtipné, alebo niečo v triede uvidím alebo počujem, čo je vtipné a potom to potrebujem porozprávať spolužiakom, alebo ukázať a potom sa mi chce poskakovať ... a robiť rôzne blbosti, napríklad si začnem kresliť vtipy.*

U: *Hmmm... áno to som si všimla na hodinách. A vlastne keď sa tvoja hlava nastaví na jašenie, tak sa odstaví od učenia sa?*

M: *Áno. A potom zistím, že sused má v zošite zapísané príklady a ja mám v zošite vtipy. A potom neviem, čo s tými zlomkami...*

U: *A čo by ti pomohlo, aby si to jašenie mohol stopnúť? Lebo ak pozorujem jašenie, tak ti vravím, že sa treba sústrediť na učenie a tak... ale vnímam, že to nepomáha.*

M: *No mne by asi pomohlo, keby si mi rovno povedala, že sa mám stopnúť. Ja viem, že to nepatrí na vyučovanie, ale keď sa už rozjaším, je mi ťažko len tak prestať. Vlastne všetci mi hovoria, čo robím, ako rozjašujem, nepotrebuje to vedieť, potrebujem len jednoduchú informáciu, že sa mám stopnúť.*

U: *Pomohol by ti nejaký jasný signál?*

M: *Áno... napríklad STOPNI sa!*

U: *Dobre, môžeme to vyskúšať. Prejdeme to aj s ostatnými vyučujúcimi, aby ti v prípade rozjašenia dali takýto signál.... a spomínal si zlomky.*

M: *Áno!*

U: *Tu v pracovnom zošite ti môžem vyznačiť precvičovacie úlohy, mohol by si si ich postupne prejsť a malo by ti to dať pochopenie zlomkov.*

M: *Dobre, skúsím to prepočítať.*

Matka: *Ja by som ti mohla úlohy dávkovať postupne.*

U: *Fajn, ak budeš potrebovať, môžem si s tebou pozrieť niektoré úlohy, ak ti niečo pôjde ťažko. Samotné výsledky si môžeš pozrieť na konci pracovného zošita.*

Priebeh a podmienky absolvovania predmetu

Nasledujúca tabuľka popisuje priebeh absolvovania jednotlivých predmetov a podmienky, ktoré majú byť splnené na jeho absolvovanie v piatom ročníku a v príme až kvarte. Ide o zhrňujúci materiál pre učiteľov. Súčasná legislatíva umožňuje v súhrnnom hodnotení uviesť v danom vyučovacom predmete na vysvedčení, že predmet žiak absolvoval alebo aktívne absolvoval (alebo neabsolvoval). Pri nehodnotiacom prístupe sme hľadali spôsob, ako vytvoriť formálnu štruktúru pre spracovanie dôležitých aktivít v rámci daného vyučovacieho predmetu. Vytvorili sme tzv. procesné aktivity, ktorých absolvovanie by malo zabezpečiť osvojenie potrebných vedomostí a zručností. Predmet potom považujeme za aktívne absolvovaný, ak žiak vypracuje všetky procesné aktivity. Ak nie sú procesné aktivity vypracované, žiak predmet *absolvoval*. Ak vyučujúci (alebo rodič) zaznamená znaky prípadnej pasivity a má podozrenie, že žiak si neosvojuje dané vedomosti a zručnosti, oslovíme na spoluprácu rodičov a navrhujeme postupy, ako žiaka podporiť vo vzdelávaní.

Skratky:

- ✓ PA – procesná aktivita (popis v texte Nehodnotenie)
- ✓ TC – tematický celok (Učivo je rozplánované v TVVP. V nich je označené okrem učiva aj procesné a overovacie aktivity)
- ✓ TC1PA1 – tematický celok č. 1, procesná aktivita č. 1
- ✓ KO – kontrolné overenie
- ✓ TP – týždenné prehľady (systém zaznamenávania prebratého učiva na týždennej báze, ktorý je zdieľaný s rodičmi a učiteľmi; obsahuje aj prelinkovanie na učebné materiály, prezentácie a tiež informáciu o PS a KO)

Tabuľka znázorňuje proces absolvovania vyučovacieho predmetu. Obsahuje napr. informácie týkajúce sa rôznych oblastí.

V časti komunikácia:

- rodičia získajú informácie o procesných aktivitách a o tom, či žiak procesnú aktivitu vypracoval;
- ako je v Edupage označené, či je PA splnená;
- aké skratky sa používajú pri procesných aktivitách.

V časti Možnosť dopracovania PA:

- dostanú rodičia informáciu o tom, že PA nie je splnená a dokedy je ju možné dopracovať.

V časti Kontrolné overenia:

- je uvedený čas oznámenia kontrolného overenia, čas opravy kontrolného overenia, označenie vypracovania overenia v Edupage;
- uvádza formu opravovania kontrolných overení (vyznačenie správnych riešení, odporúčenie ap.).

Tabuľka 1. Proces absolvovania vyučovacieho predmetu

		Priebeh absolvovania predmetu
Uzavretie predmetu	absolvovanie	Aktívne absolvoval/a – splnené všetky PA
		Absolvoval/a – aspoň 1 PA chýba
Procesné aktivity	Komunikácia	<ul style="list-style-type: none"> Informácia, že prebehla v týždenných prehľadoch, materiál v tíme. V Edupage: splnená – dopracovať – nesplnená, Označovanie: TC1PA1, TC1PA2,...,TC2PA1,TC2PA2,...
	Možnosť dopracovania PA po termíne	<ul style="list-style-type: none"> Informácia rodičom o nesplnených PA na štvrtrok či trištvrtročné obdobie + termín, dokedy je možné dopracovanie. K danému termínu kontrola a uzavretie učiteľmi (priebežne pozerajú spätne len jednu, ak je aktuálna splnená).
	V prípade, že PA sa nedá vypracovať doma (použitie chemikálií, labor.zariadení)	<ul style="list-style-type: none"> v prípade absencie žiaka/čky je ponúknutá náhradná/alternatívna PA.
Kontrolné overenia (testy, kontr. slohy)		<ul style="list-style-type: none"> dopredu oznámené v TP, označenie v Edupage: TC1KO, TC2KO1, TC2KO2,... , skontrolované do 5. prac. dní od napísania v riadnom termíne.
		<p>Edupage: skontrolované – nepísal/a</p> <p>V kontrolnom overení</p> <ul style="list-style-type: none"> opravené (bez bodov, percent,...), označená správnosť/nesprávnosť, vložený prípadný krátky komentár podľa potreby (k úlohe, k celému – vety, slovné spojenia). <p>Uchováva sa jeden školský rok u vyučujúceho (dostupné k nahliadnutiu)</p> <ul style="list-style-type: none"> na hodine si ho žiaci môžu odfoťiť do mobilu (rodič si tak vie doma pozrieť) – žiakom 5. ročníka a prímy učitelia na hodine pripomínajú odfotenie si. <p>V prípade nepísania si žiak/rodič môže vyžiadať termín na dopísanie.</p> <p>Nie je podmienkou pre uzatvorenie predmetu.</p>
Výchovné predmety, technika, kolokvium, prípravná CHEM/FYZ (absolvovanie)		<ul style="list-style-type: none"> nemá PA ani KO, žiaci sa zúčastňujú hodín a zapájajú sa do diania